

AKILCI OLMAYAN İNANÇLAR ÖLÇEĞİ ÖĞRETMEN FORMU (AOİÖ-ÖF)'NUN GELİŞTİRİLMESİ: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMALARI

Ar. Gör. Dr. Bülent GÜNDÜZ
Mersin Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, öğretmenlerin akılcı olmayan inançlarını ölçen Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği Öğretmen Formu (AOİÖ-ÖF)'nü geliştirmektir. 33 maddeden oluşan AOİÖ-ÖF, likert tipi bir ölçektir. Araştırmanın örneklem grubunu 700 öğretmen oluşturmaktadır. Yapılan faktör analizinde ölçeğin "Kendine Yönelik Tutumlar", "Öğrencilere Yönelik Tutumlar" ve "Okula ve Velilere Yönelik Tutumlar" olmak üzere üç alt faktörden oluştuğu belirlenmiştir. Ölçeğin tamamı için iç tutarlık katsayısı .83 ve alt faktörler için sırasıyla .85, .76 ve .70 olarak bulunmuştur. Ölçeğin maddelerinin madde toplam korelasyonları ise .20 ile .51 arasında çıkmıştır. Ölçüt geçerliği Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği (FOTÖ) kullanılarak yapılmış ve iki ölçek arasındaki korelasyon .50 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin üç hafta arayla uygulanması sonucunda belirlenen test tekrar test korelasyonu ise .79'dur.

Anahtar Sözcükler : Akılcı Olmayan İnançlar, geçerlik-güvenirlilik çalışması, öğretmenler.

ABSTRACT

The aim of this study is to develop The Irrational Beliefs Scale Teacher Questionnaire (IBS-TQ) to assess the teachers' irrational beliefs. IBS-TQ is a Likert type scale and composed of 33 items. The sample of the research composed of 700 teachers. The result of the factor analysis indicated three dimensions in the scale as follows: "attitude towards oneself", "attitude towards students", and "attitude towards school and parents". The internal consistency coefficient for the scale was .83. The coefficient of sub dimensions was found .85, .76, and .70 respectively. Item-total correlation coefficients of the items were between .20 with .51. For the criterion related validity of the scale, the relationship between the IBS-TQ scores, and the Dysfunctional Attitude Scale (DAS) scores were calculated. The correlation between IBS-TQ and DAS was found .50. For the reliability of the scale, test retest correlation coefficient was .79 in a three-week interval.

Key Words : Irrational beliefs, validity, and reliability study, teachers.

GİRİŞ

İnsanın kendisi ve çevresiyle ilişkilerinde nasıl düşündüğü ve tepkide bulunduğu uzun soluklu bilim dünyasında cevabı aranan sorular arasında yer aldığı söylenebilir. Danışma psikolojisi içerisinde bu soruya odaklanan Akılcı-Duygusal Davranışçı Terapi (ADDT), genel adı Bilişsel-Davranışçı Yaklaşımlar (BDY) olarak nitelendirilen kişilik kuramları içerisinde yer almaktadır.

Psikoloji bilimindeki bir çok kavram ve kurama olduğu gibi BDY'nin de çıkış noktası eskilere dayanmaktadır. Özellikle Epictetus'un "*insanları altüst eden şeyin olaylar ya da insanlar değil, olaylara bakış açılarıdır*" düşüncesinin, Aurelius, Spinoza ve Bertrand Russel gibi filozoflar vasıtasıyla Batı dünyasının dikkatine sunulması, BDY'nin ortaya çıkmasına kaynak oluşturmuştur (Dryden ve Gordon, 1990; Ellis, 1996).

Ellis'in geliştirdiği ADDT'ye göre, herhangi bir durum karşısında uygun olmayan tepkiler geliştirilmesinin nedeni doğrudan olayın kendisi olmayıp kişinin akılcı olmayan inanç sistemi olarak değerlendirilmektedir (Ellis, 1977; Abrams ve Ellis, 1994). Kuramın temel hipotezi, duygularımızın köklerinin, olaylar karşısındaki inançlarımız, değerlendirmelerimiz, yorumlarımız ve tepkilerimizden kaynaklandığıdır.

Akılcı olmayan inançlar (irrational beliefs), zorunluluk ve istek içeren, kişinin kendine zarar vermesine ve uygun olmayan duyguların ortaya çıkmasına neden olan ve yaşam amaçlarına ulaşmasını engelleyen düşüncelerdir (Ellis, 1962; Ellis ve Dryden, 1997).

Ellis, başlangıçta 11 tane akılcı olmayan inanç tanımlamış sonra bunları özelliklerine göre kategorize etmiştir. Bunlar;

Talepkarlık ve Aşırı Genelleme : Zorunluluk içeren ve aşırı genellemelere neden olan bu tür akılcı olmayan inançlar, çoğu duygusal rahatsızlıkların merkezinde yer almaktadır; kişiyi ya hep ya hiç türü genellemelere iter ve "meli", "malı" lı zorunlulukları içerir. Talep ve zorunluluk içeren bazı ifadeler şöyle örneklendirilebilir: "Üstlendiğim her görevi tam olarak yapmalıyım. Eğer yapamazsam tamamen başarısız ve beceriksizim demektir".

Facialaştırma/Durumu Kötüleştirme: Herhangi bir duruma ilişkin olumsuzluğun olduğundan daha fazla abartılmasıdır.

Düşük Engellenme Eşiği: Bu düşünce kalıbı, kişinin rahata ve kolaya ilişkin isteklerini, bunun yanında herhangi bir sıkıntı karşısındaki rahatsızlığını ifade etmektedir. Buna göre, çevredeki her şey, kişi için kolay olmalı, zor olmamalı ve kişinin rahatını bozmamalıdır.

Toptan Değerlendirme: İnsanın kendisi ve çevresindekilerin değerliliğine ilişkin toptan hükümler vermesini ifade etmektedir (Jones, 1982; Dryden ve Ellis, 1988; Dryden ve Gordon, 1990).

ADDT, insanların temel olarak akılcı ve akılcı olmayan eğilimleri içeren potansiyelle dünyaya geldiğini savunur. Diğer bir ifadeyle, insanlar, kendilerini koruma, mutlu olma, düşünme, sevme, iletişim kurma eğilimine sahip oldukları gibi; çeşitli düşüncelerden kaçınma, özyıkım, genelleme, hataları tekrar etme, insanlarla veya olaylarla ilgili gerçekçi olmayan ve mutlakiyetçi beklentiler oluşturma, durumun olumsuz sonuçlarını aşırı şekilde abartma, herhangi bir sıkıntıya-huzursuzluğa dayanıksızlık ve

insanların değerliliğine ilişkin toptan yargılara ulaşmayı içeren ve insanları yaptığı davranışlara göre ya değerli ya da değersiz olarak görme gibi akılcı olmayan eğilimleri doğuştan itibaren onlarda mevcuttur (Abrams ve Ellis, 1994; Corey, 2001).

İnsanlarda akılcı olmayan inançlar doğuştan geldiği gibi, çocukluk dönemi süresince, birey için önemli olan kişilerden öğrenme yoluyla da yerleştiği görülmektedir (Corey, 2001). Başka bir ifadeyle, akılcı olmayan düşünceler ya da inançlar, çocukluk döneminin ilk birkaç yılında ebeveynler ve daha sonraki uzun ve önemli süreçte öğretmenlerin model olmasıyla da kazanılmaktadır. Bu bağlamda, akılcı olmayan inançlar evrensel olduğu gibi toplumsal ve kültürel öğelerden de etkilenmektedir. Akılcı olmayan inançlarla ilgili olarak yapılan çalışmalar başlangıçta genel değerlendirmeleri içermiştir. Yurt dışında yapılan çalışmalarda Jones (1969) tarafından geliştirilmiş olan "Akılcı Olmayan İnançlar Testi-AOİT" bir çok araştırmada kullanılmış ve hala da kullanılmaktadır. Bununla birlikte, son yıllardaki eğilim belli alanlar seçilerek bu alanlara ilişkin inançların ele alınmasına kaymıştır (Türküm, 1999; Hamamcı ve Büyüköztürk, 2003). Eşlerarası ilişkiler (Eidelson ve Epstein, 1982), A tipi kişilik (Hamberger ve Hasting, 1986), anne-baba ve ergenler (Roehling ve Robin, 1986) ve ilişkilerle ilgili (Hamamcı ve Büyüköztürk, 2003) bunlardan bazılarıdır. Kısacası, değişik alanlarla ilgili olarak akılcı olmayan inançların ele alındığı çalışmalar bulunduğu görülmektedir. Oysa, çocuklar açısından yaşamlarının temel sürecinde önemli bir model olan öğretmenlerin akılcı olmayan düşüncelerine yönelik bir ölçme aracına ihtiyaç bulunduğu görülmektedir.

Yurt içindeki kaynaklar ve çalışmalar incelendiğinde, akılcı olmayan inançlar konusunda Jones (1969)'un AOİT'nin Yurtal (1999) tarafından uyarlandığı; bu çalışmayla birlikte, Türküm (1999)'ün geliştirdiği "Bilişsel Çarpıtmalar Ölçeği" ve Hamamcı (2002)'nin "İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmalar Ölçeği"nin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının üniversite öğrencileri üzerinde yapıldığı görülmektedir. Bu ölçme araçlarının, yetişkinlerin, özellikle öğretmenlik mesleği gibi daha özel bir alanda görev yapan kişilerin, psikolojik özelliklerini ölçmek için yeterli olamayacakları düşünülmektedir. Bu çalışmada ADDT çerçevesinde, hem kültürel özellikleri yansıtan hem de, alan sınırlaması yapılarak, öğretmenlerin eğitim-öğretim ortamına ilişkin akılcı olmayan inançlarını ölçen bir araç geliştirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, psikolojik

danışmanların temel çalışma alanlarının okullar olduğu ve okullardaki eğitim-öğretimin niteliğinin öğretmen boyutuyla doğrudan ilişkili olduğu düşünülürse, öğretmenlerin akılcı olmayan inançlarına yönelik bir ölçme aracının geliştirilmesi, eğitimcilerin ve okul psikolojik danışmanlarının eğitim-öğretim problemlerine yaklaşımlarında yeni ve önemli bakış açıları geliştirmelerine yardımcı olabileceği söylenebilir.

YÖNTEM

Örneklem

Araştırmanın örneklemini, Mersin'deki resmi ve özel ilköğretim okullarında görevli 700 öğretmen oluşturmuştur. Öğretmenlerin yarısı bayan olup, hizmet süreleri ortalama 12-16 yıl arasında değişmektedir. 619'u (%88) resmi, 81'i (%12) özel ilköğretim okullarında çalışan öğretmenlerin 387'si (% 55.3) "sınıf" ve 313'ü (%44.7)"branş" öğretmenlerinden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

AOİÖ-ÖF'nun geliştirilmesi çalışmasında ölçekle birlikte Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği ve Bilgi Formu kullanılmıştır.

Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği (FOTÖ)

Weissman ve Beck (1978) tarafından geliştirilen Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği (FOTÖ), depresyonla ilişkili olan ve fonksiyonel olmayan tutumların ortaya çıkma sıklığını ölçmektedir. Bu tutumlar, bilişsel yapının daha derinlerindeki semalar ile olumsuz otomatik düşünceler arasında kalan ve daha yapısal olan 'ara inançlar' olarak değerlendirilebilmektedir. Ergen ve yetişkinlere uygulanabilen FOTÖ'nün Türkçe uyarlaması Şahin ve Şahin tarafından yapılmış (1992) ve Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği-A Formu (FOTÖ-A) olarak adlandırılmıştır.

40 maddeden oluşan FOTÖ, 1 (Hiç Katılmıyorum) ile 7 (Tümüyle Katılıyorum) arası puanlamayı gerektiren Likert tipi bir ölçektir. Ölçekten alınan toplam puanların yüksekliği, bireyin fonksiyonel olmayan tutumlarının sıklığını göstermektedir.

Ölçeğin yurtdışında yapılan güvenilirlik çalışması, öğrenci örneklemini üzerinde yapılmış olup, aracın Cronbach Alfa güvenilirlik katsayıları .87 ile .92 arasında; madde-toplam puan korelasyonlarının ise .20 ile .50 arasında değiştiği bildirilmektedir. Aracın güvenilirliğine ilişkin olarak yapılan test-tekrar test yöntemiyle elde edilen güvenilirlik katsayılarının .54 ile .84 arasında değiştiği rapor edilmektedir. Ölçeğin Türkiye'de yapılan uyarlama çalışmalarında 345 üniversite öğrencisinden oluşan örneklem grubu üzerinden elde edilen Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı .79; madde-toplam puan korelasyonlarının ortalaması .34 olarak bulunmuştur. Ölçekten elde

edilen iki yarım test güvenilirliği ise .72'dir (Savaşır ve Şahin,1997).

Ölçeğin ölçüt bağımlı geçerlik çalışmasında, Beck Depresyon Envanteri (BDE) ve Otomatik Düşünceler Ölçeği (ODÖ) ile olan korelasyonuna bakılmıştır. Yapılan analiz sonucunda FOTÖ ve BDE arasındaki korelasyonun ranjı .30 ile .65 arasında; ODÖ ile ise .43 ve .64 arasında olduğu belirtilmektedir. Ölçeğin Türkiye'de yapılan geçerlik çalışmasında da aynı yol izlenmiş ve FOTÖ'nün BDE ile korelasyonu .19; ODÖ ile olan korelasyonu ise .29 olarak bulunmuştur. Yapı geçerliği için yapılan faktör analizinde ölçeğin, Mükemmeliçli Tutum (17 md, $\alpha = .81$), Onaylanma İhtiyacı (11 md, $\alpha = .74$), Bağımsız Tutum (6 md., $\alpha = .26$) ve Değişken Tutum (5 md., $\alpha = .10$) olmak üzere dört alt faktörden oluştuğu belirtilmektedir (Savaşır ve Şahin,1997).

Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan Bilgi Formu, öğretmenlerin cinsiyet, çalıştıkları okul, hizmet süreleri ve branş gibi kişisel ve mesleki özellikleri hakkında bilgi toplamak amacıyla uygulanmıştır.

AOİÖ-ÖF'nin Geliştirilme Çalışmaları

Ölçek Maddelerinin Yazımı ve Madde Havuzunun Oluşturulması

Madde yazımında Ellis ve genel olarak Akılcı Duygusal Davranışçı Terapinin (ADDT) öne sürdüğü, olaylar ve insanlarla ilgili durumları algılama ve yorumlamada insanların akılcı olmayan inançlarının önemli bir etken olduğu görüşünden (Dryden ve Gordon, 1990) hareket edilmiştir. Çünkü, öğretmenlerin iş koşullarındaki talepleri karşılarken kullandıkları yorumlama biçimleri, olay ya da insanlara yönelik tepkilerini de belirleyebilmektedir (Kyriacou, 1987).

ADDT'ye göre, aynı olay karşısında öğretmenlerin farklı tepkiler geliştirmesinin, bazılarının bunu rasyonel açıdan ele alarak daha az yıpranırken, bazılarının çeşitli duygusal bozulmalar ve stres yaşamalarının nedeni, olaylara yaklaşımlarına yön veren akılcı olmayan inançlar olmaktadır (Abrams ve Ellis, 1994). Onaylanma isteği, yüksek kendilik beklentileri, suçlama eğilimi, problemden kaçınma, olayları facialaştırma ve mükemmeliyetçilik bunlardan bazılarıdır. Ölçek maddeleri hazırlanırken; belirtilen bu akılcı olmayan inançlar, öğretmenlik mesleği açısından önemli problem alanları olan; sınıf yönetimi, öğrenme ve duygusal problemleri olan öğrenciler, zaman ve iş yükü baskısı, okul

yönetimi ve ebeveynlerle yaşanan problemler dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Bunun yanı sıra, öğretmenlerle grup çalışmaları yapılarak konu tartışılmış, eksik cümlelerden oluşan bir liste verilerek doldurmaları istenmiştir. Sonuçta bazı maddeler üzerinde tekrar tekrar durularak ve gerekli düzeltmeler yapılarak 112 maddelik taslağa ulaşılmıştır.

Hazırlanan 112 maddelik bu taslak, Eğitim Bilimleri Bölümü'nde görev yapan öğretim üyesi ve öğretim görevlisi olmak üzere toplam 21 uzmana verilmiştir. Bu uzmanlardan üçü "Ölçme ve Değerlendirme" alanında çalışmaktadır. Bu aşamada, uzmanlardan iki ana değerlendirme yapmaları istenmiştir. Bunlardan birincisi her bir ölçek maddesini "açıklık" ve "hedef kitleye uygunluk" açısından 1 ile 5 arasında bir rakamla derecelendirmek; ikinci ise, yine her maddeyi araştırmacının kuramsal çerçeve açısından öngördüğü alt faktörlere uygunluğunu değerlendirmektir.

Taslak, her uzmana tek tek verilmiş ve ilgili değerlendirmelerine göre, uzmanlardan toplanan veriler bilgisayar ortamında tablolara aktarılmıştır. Aritmetik ortalaması 4'ün altında olan maddeler atılmış, bazı maddelerin ifadesi değiştirilmiş ve bu işlemler sonucunda madde sayısı 78'e indirilmiştir.

İşlem Yolu

Son şekli verilen 78 maddelik denemelik formdaki cümlelerin yerleri değiştirilerek karıştırılmış, geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarında kullanılmak üzere diğer ölçme araçlarıyla birlikte set haline getirilmiştir. Öğretmenlerin akılcı olmayan inançlarını ölçmeyi hedefleyen bu denemelik form 1-hiç katılmıyorum ile 5-tamamen katılıyorum arasında 5'li derecelendirmeyi gerektiren bir formatta hazırlanmıştır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 165, en düşük puan ise 33'tür. Alınan yüksek puanlar, öğretmenlerin akılcı olmayan inançlarının yoğun olduğuna işaret etmektedir. Ölçekten alınan puanlar, hem toplam hem de her bir alt ölçek için ayrı ayrı hesaplanıp yorumlanabilmektedir.

Hazırlanan ölçekler, gerekli yasal izinler alındıktan sonra, Mersin'deki resmi ve özel ilköğretim okullarında çalışan toplam 700 öğretmene uygulanmıştır. Okulların belirlenmesinde, bulunduğu çevrenin sosyo-kültürel özellikleri, öğrenci-veli profili, okulda psikolojik danışman olup olmaması, öğretmenlerin kişisel ve mesleki özellikler gibi etmenler dikkate alınarak mümkün olduğu kadar heterojen bir gruba ulaşılmaya çalışılmıştır.

Uygulama, çoğu okulda bizzat araştırmacı tarafından yapılmış; ancak, bunun mümkün olmadığı durumlarda okuldaki psikolojik danışmanlardan yardım alınmıştır. Toplam 30 dakika süren uygulamalar, istekli olan öğretmenlerle yapılmıştır. Toplanan verilerin değerlendirilmesi için SPSS (Statistic Package for Social Sciences) kullanılmıştır.

Verilerin istatistiksel çözümlenmesi için Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmış; ayrıca Pearson Korelasyon Katsayısı ve Faktör Analizi kullanılmıştır.

BULGULAR

Bu kısımda, AOİÖ-ÖF'nin geçerlik-güvenirlik çalışmalarından elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

AOİÖ-ÖF'nin Geçerliğine İlişkin Bulgular

AOİÖ-ÖF'nin faktör yapısını belirlemek amacıyla temel bileşenler analizi kullanılmıştır. Bu aşamada, ilk olarak maddelerin dağılım özellikleri incelenmiştir. Bir madde basıklık değeri 3.00'ü aştığı için ölçekten çıkarılan ilk madde olmuştur. Kararlı bir ölçek yapısına ulaşmak için analizlerde :

- Her bir faktörün özdeğerinin en az 1 olması,
- Her bir faktördeki maddelerin faktör yüklerinin en az .40 değerine sahip olması,
- Bir faktöre yüklenmesi uygun bulunan maddenin, bu faktör ile diğer faktörlerdeki yük değeri arasında farkın en az .20 olması ölçütleri dikkate alınmıştır.

Kalan 77 maddeye herhangi bir döndürme yöntemi kullanmaksızın ana bileşenler analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda özdeğeri 1.00 değerinin üzerinde olan 21 faktörün varyansın % 55.50'sini açıkladığı görülmüştür. Temel bileşenler analizi ile belirlenen bu 21 faktör, yapılan incelemede isimlendirilememiştir. Ancak özdeğeri 2.00 değerini aşan 3 faktör bulunmuştur. Faktörlere ait grafik dağılımı (scree test) incelendiğinde 2, 3 ya da 4 faktörlü bir çözümün olabileceği görülmüştür. Kuramsal model yapısını değerlendirmede sık kullanılan yollardan biri olduğu için faktör analizinde maximum likelihood yöntemi tercih edilmiştir. Yukarıda belirtilen ölçütlerle birlikte maximum likelihood ve varimax döndürme yöntemleri kullanılarak üç faktörlü bir çözüme ulaşılmıştır. Son analizde iterasyon sayısının 5, kalan madde sayısının 33 olduğu görülmüştür. Kalan maddelerin faktör yükleri, faktörlerin özdeğerleri ve açıkladıkları varyans yüzdeleri Tablo-1'de gösterilmiştir.

Tablo-1
Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği-Öğretmen Formunun (AOİÖ-ÖF) Faktör analizi Sonrasında Kalan Maddelerine Ait Faktör Yükleri

Madde No	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3
30	.63	.16	.12
63	.61		.12
70	.61	.26	
23	.60		
62	.60		
38	.59		.15
64	.58	.18	.10
07	.57		.12
08	.56		
16	.56	.10	.20
24	.53	.15	.18
39	.50		.21
73	.48		
78	.46		.19
54	.44		.23
77		.66	
74		.61	.18
58		.59	.11
67		.59	
76		.57	
59	.11	.56	.21
37		.55	.19
13	.17	.48	
33		.44	.22
03		.43	.10
57		.16	.63
53		.10	.62
71	.22		.60
28		.11	.54
51		.20	.51
17	.25		.47
68		.15	.45
11		.14	.43
Özdeğer	5.48	3.66	2.12
Varyans	16.63	11.11	6.43
Toplam Varyans %	16.63	27.74	34.18

Tablo-1'de görüldüğü gibi, kalan 33 maddenin faktör yük değerleri .43 ile .66 arasındadır. Faktörler incelendiğinde; birinci faktörün 15 maddesinin olduğu ve maddelerin faktör yüklerinin .44 ile .63 arasında değiştiği, özdeğerinin 5.48 ve varyansın %16.63'ünü açıkladığı gözlenmiştir. İkinci faktörde 10 madde bulunmakta ve maddelerin faktör yüklerinin .43 ile .66 arasında değiştiği, özdeğerinin 3.66 ve varyansın 11.11'ini açıkladığı gözlenmiştir. Üçüncü faktörde ise 8 madde bulunmakta ve maddelerin faktör yüklerinin .43 ile .63 arasında

değiştirdiği, özdeğerinin 2.12 ve varyansın 6.43'ünü açıkladığı gözlenmiştir. Açıklanan toplam varyans %34.18 bulunmuştur.

Analiz sonunda, bir arada kümelenen maddelerin özellikleri göz önünde tutularak alt faktörlere isimler verilmiştir. Birinci alt faktörde öğretmenlerin kendilerine yönelik -meli, -malı içeren zorunluluk ifadeleri yer aldığı için, bu alt faktöre "*Kendine Yönelik Tutumlar (KYT)*", ikinci alt faktördeki maddelerin öğrencilerle ilişkili olması nedeniyle "*Öğrencilere Yönelik Tutumlar (ÖYT)*", üçüncü alt faktör ise yönetici ve velilere yönelik düşünceleri içeren maddelerden oluştuğu için bu alt faktöre de "*Okula ve Velilere Yönelik Tutumlar (OKVYT)*" ismi verilmiştir.

AOİÖ-ÖF ve Alt Ölçeklerinin Birbirleriyle Korelasyonları

Faktör analizinden sonra belirlenen alt ölçek puanlarının birbirleriyle ve ölçeğin toplam puanı ile olan korelasyonları incelenmiş ve sonuçlar Tablo-2'de gösterilmiştir

Tablo-2
AOİÖ-ÖF'nin Alt Ölçek ve Toplam Puanlarına İlişkin Korelasyon Matrisi

	AOİÖ-ÖF	KYT	ÖYT	OKVYT
AOİÖ-ÖF	-			
KYT	.84**	-		
ÖYT	.55**	.12**	-	
OKVYT	.67**	.33**	.27**	-

**p<.01 N=700

Tablo 2'de görüldüğü gibi AOİÖ-ÖF'nin alt ölçeklerle korelasyonu sırasıyla .84, .55, ve .67'dir. Sadece birinci alt faktörle ikinci alt faktör arasındaki korelasyon rakamsal olarak düşük görünse de (.12), iki faktör arasındaki ilişki 0.01 düzeyinde anlamlı çıkmıştır. Alt ölçeklerin birbiriyle korelasyonu pozitif ve orta düzeydeyken, toplam ölçek puanıyla korelasyonlarının pozitif ve yüksek olması, bu üç alt boyutun akılcı olmayan inançlar değişkeninin bileşenleri olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, alt faktörlerin birbirleriyle ve ölçekle korelasyonlarının tatmin edici düzeyde olduğunu ifade etmektedir.

AOİÖ-ÖF'nin Ölçüt Bağımlı Geçerliliği

Ölçüt bağımlı geçerlik için benzer ölçekler geçerliliği çalışması yapılmıştır. Bunun için, AOİÖ-ÖF ile birlikte "Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği (FOTÖ)" uygulanmıştır. İki ölçek arasındaki ilişkiyi değerlendirmek üzere 131 öğretmene ulaşılmış ve uygulama sonunda AOİÖ-ÖF'nin FOTÖ ile korelasyonu ($r = .50$; $p < .01$) beklenildiği gibi pozitif yönde anlamlı bulunmuştur. AOİÖ-ÖF alt ölçeklerinin FOTÖ

ile korelasyonu ise; KYT ($r = .47$; $p < .01$) ve ÖYT ($r = .31$; $p < .01$) için pozitif ve anlamlıyken, OKVYT ile ($r = .12$; $p > .05$) korelasyonu pozitif ancak istatistiksel olarak manidar çıkmamıştır. FOTÖ'nün iki alt ölçeğinin güvenilirlik katsayısının .26 ve .10 olması (Savaşır ve Şahin, 1997, s. 49) OKVYT alt ölçeğinin FOTÖ ile ilişkisinin anlamlı düzeyde çıkmamasının nedeni olarak değerlendirilmiştir.

AOİÖ-ÖF'nin Güvenirliğine İlişkin Bulgular

AOİÖ-ÖF'nin güvenilirlik çalışmaları, 700 kişilik örneklemeden elde edilen veriler üzerinde hesaplanmıştır. Her bir alt ölçeğin Cronbach-Alpha iç tutarlık katsayısı ayrı ayrı hesaplanmış ve birinci alt faktörden başlayarak sırası ile; .85, .76 ve .70 bulunmuştur. Testin tamamı için iç tutarlık katsayısının ise .83 olduğu gözlenmiştir.

AOİÖ-ÖF'nin test tekrar test güvenilirlik çalışması, 3 hafta ara ile toplam 77 öğretmenden toplanan veriler üzerinde yapılmıştır. Analizler sonucunda, ölçeğin test tekrar test korelasyon katsayısı toplam puan için .79 bulunmuştur. AOİÖ-ÖF'nin alt ölçeklerine ilişkin testin tekrarı güvenilirlik katsayıları ise şu şekildedir: "*Kendine Yönelik Tutumlar*" .82, "*Öğrencilere Yönelik Tutumlar*" .67, "*Okula ve Velilere Yönelik Tutumlar*" .74. AOİÖ-ÖF'nin test tekrar test güvenilirliği değerleri, ölçek puanlarının zaman içinde kararlılık göstereceği anlamında yorumlanabilir.

AOİÖ-ÖF'nin güvenilirlik çalışması için ayrıca madde-toplam puan korelasyonları incelenmiştir. Maddelerinin ortak varyans değerleri, madde-toplam korelasyonları, alt-faktörler için madde-toplam korelasyonları, aritmetik ortalamaları, standart sapma değerleri, faktörlerin özdeğerleri ve varyans açıklama oranları Tablo-3'de gösterilmiştir.

Tablo-3
AOİÖ-ÖF Maddelerinin Ortak Varyans Değerleri,
Madde-Toplam Korelasyonları, Alt-Faktörler İçin
Madde-Toplam Korelasyonları, Aritmetik Ortalamaları,
Standart Sapma Değerleri, Faktörlerin Özdeğerleri ve
Varyans Açıklama Oranları

Madde No	Faktör Yüğü	r	r (Alt Test)	X	Ss	Orta k Varyans
30	.63	.40	.52	2.68	1.20	.44
63	.61	.36	.51	2.88	1.12	.40
70	.61	.51	.55	2.80	1.15	.44
23	.60	.43	.52	3.41	1.17	.38
62	.60	.39	.51	3.17	1.11	.36
38	.59	.42	.51	3.69	1.03	.37
64	.58	.49	.51	3.13	1.13	.39
07	.57	.28	.45	3.56	1.14	.35
08	.56	.32	.46	3.48	1.24	.32
16	.56	.39	.48	4.11	.89	.37
24	.53	.34	.46	4.06	.95	.34
39	.50	.37	.44	3.74	1.02	.30
73	.48	.42	.42	2.83	1.17	.29
78	.46	.33	.40	3.89	1.04	.25
54	.44	.34	.39	3.01	1.19	.24
77	.66	.33	.52	2.01	.89	.45
74	.61	.28	.49	2.19	.88	.42
58	.59	.28	.46	2.21	.93	.37
67	.59	.24	.44	2.02	.84	.34
76	.57	.20	.41	1.81	.80	.33
59	.56	.23	.47	2.26	.96	.38
37	.55	.30	.46	2.12	.97	.34
13	.48	.27	.34	2.05	.99	.26
33	.44	.26	.35	2.29	1.07	.24
03	.43	.21	.34	2.70	1.23	.20
57	.63	.31	.45	3.42	1.19	.42
53	.62	.29	.44	3.72	1.08	.39
72	.60	.35	.41	4.00	.87	.42
28	.54	.31	.42	3.37	1.20	.31
51	.51	.27	.38	3.15	1.14	.30
17	.47	.32	.32	4.20	.89	.29
68	.45	.25	.32	3.40	1.08	.22
11	.43	.29	.34	3.04	1.30	.22

Tablo 3'de görüldüğü gibi, maddelerin ortak varyans değerleri .20 ile .45, madde toplam korelasyonları .20 ile .51 arasında değişmektedir. Maddelerin aritmetik ortalama değerleri 1.8 ile 4.2 ve standart sapma değerleri ise .80 ile 1.3 arasında bulunmuştur. Alt faktörlerin ayrı ayrı madde-toplam korelasyonlarına bakıldığında sonuçlar şu şekildedir: Birinci faktörün madde-toplam korelasyonları .39 ile .55, ikinci faktörün, .34 ile .52 ve üçüncü faktörün ise .32 ile .45 arasında değişmektedir.

TARTIŞMA

Bu çalışmada, ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin, ADDT çerçevesinde,

akılcı olmayan inançlarını ölçmek üzere geliştirilen Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği-Öğretmen Formu (AOİÖ-ÖF)'nin psikometrik özellikleri sunulmuştur. AOİÖ-ÖF, öğretmenlerin kendileri ve eğitim-öğretim ortamında iletişimde buldukları öğrenci, yönetici ve ebeveynlerle ilişkilerine yönelik akılcı olmayan inanç ya da düşüncelerini ölçmeyi hedeflemektedir.

Yapılan faktör analizi sonucunda, toplam 33 madde ve üç alt faktörden oluşan bir yapıya ulaşılmıştır. Faktörler incelendiğinde; birinci faktörün 15 maddesinin olduğu ve öğretmenlerin kendilerine yönelik -meli, -malı içeren zorunluluk ifadeleri yer aldığı için, bu alt faktör "*Kendine Yönelik Tutumlar (KYT)*" olarak isimlendirilmiştir. "*Öğrencilere Yönelik Tutumlar(ÖYT)*" olarak isimlendirilen ikinci alt faktörde ise toplam 10 madde bulunmaktadır. Bu faktördeki maddeler, öğretmenlerin sınıf içinde ve dışındaki öğrenci davranışlarına yönelik değerlendirmeleri içermektedir. 8 maddeden oluşan üçüncü ve son alt faktör, öğretmenlerin okula ve öğrenci velilerine yönelik düşüncelerini içerdiğinden bu alt faktöre de "*Okula ve Velilere Yönelik Tutumlar*"(OKVYT) denilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre, maddelerin bağlı buldukları alt faktördeki yüklerinin yüksek ve diğer faktörlerdeki yüklerinin düşük olması; diğer taraftan, AOİÖ-ÖF'nin alt faktörlerle yüksek ve alt faktörlerin birbirleriyle orta (moderate) düzeyde korelasyon göstermesi, madde ve faktörlerin ortak amaca hizmet eden bağımsız yapılar olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan, ölçek puanlarının FOTÖ puanları ile korelasyonunun orta düzeyde ve pozitif olması, ölçüt bağımlı geçerliğin istenen düzeyde olduğuna işaret etmektedir.

AOİÖ-ÖF'nin güvenilirlik çalışması sonuçlarına göre; madde-toplam korelasyonları .20 ile .51 arasında değişen ölçeğin, test tekrar test korelasyon katsayısı toplam puan için .79 bulunmuştur. AOİÖ-ÖF'nin alt ölçeklerine ilişkin testin tekrarı güvenilirlik katsayıları ise, "*Kendine Yönelik Tutumlar*" için .82, "*Öğrencilere Yönelik Tutumlar*" için .67 ve "*Okula ve Velilere Yönelik Tutumlar*" için .74 çıkmıştır. Sonuçlar, madde-toplam puan korelasyonu katsayıları ile test tekrar test yöntemiyle elde edilen korelasyon katsayılarının kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermektedir. Cronbach Alpha değerleri testin tamamı için .83 ve birinci alt faktörden başlayarak sırası ile; 85, .76 ve .70 bulunan AOİÖ-ÖF'nin içtutarlık katsayılarının da istenen düzeyde olduğu görülmektedir.

AOİÖ-ÖF'nin geçerlik-güvenirlik çalışmasından elde edilen sonuçlara göre, ölçek, ilköğretimlerde görevli öğretmenler üzerinde geliştirildiği için gerek araştırma grubunun özellikleri, gerekse alan sınırlaması yapılarak eğitim-öğretim çerçevesindeki bilişsel yapıları ele almasından dolayı daha önce Türkiye'de geliştirilen ya da uyarlanan ölçeklerden ayrılmaktadır.

Sonuç olarak, AOİÖ-ÖF ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin akılcı olmayan inançlarının belirlenmesinde ve akılcı olmayan inançların çeşitli değişkenler açısından incelenmesinde kullanılabilir niteliktedir. Bunun yanı sıra AOİÖ-ÖF'den, Bilişsel Davranışçı odaklı deneysel çalışmalarda ve eğitim programlarında ölçme aracı olarak yararlanılabilir.

Ölçek, ilköğretimlerde görevli sınıf ve branş öğretmenlerinden elde edilen verilerle geliştirilmiştir. Anaokulu öğretmenleri, lise ve dengi okul öğretmenleri bunun dışında kalmıştır. Bu bağlamda aracın, farklı türdeki eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlere ancak yeni bir geçerlik-güvenirlilik çalışmasıyla uygulanması gerekmektedir. Diğer taraftan aracın, bilişsel yapıları ölçek değişik ölçme araçlarıyla, farklı ve daha büyük bir örneklemede, korelasyonuna bakılmasının geçerliğini artıracığı ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- Abrams, M. ve Ellis, A. (1994). "Rational Emotive Behaviour Therapy in the treatment of stress", *Journal of Guidance and Counseling*, 22 (1), 117-123.
- Corey, G. (2001). *Theory and Practice of Counseling and Psychotherapy*. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.
- Dryden, W. ve Ellis, A. (1988). "Rational-Emotive Therapy", (Ed. Keith S. Dabson. *Handbook of Cognitive Behavioral Therapies*, London: Hutchinson, 214-272.
- Dryden, W. ve Gordon, J. (1990). *What is Rational-Emotive Therapy : A Personal and Practical Guide*, Gale Centre Publications.
- Ellis, A. (1962). *Reason and Emotion in Psychotherapy*, New York: Springer.
- Ellis, A. (1977). "Rational-emotive therapy: research data supports the clinical and personality hypothesis of RET and other models of cognitive-behavior therapy", *The Counseling Psychologist*, 7 (1), 2-20.
- Ellis, A. (1996). "The humanism of rational-emotive behavior therapy", *Journal of Humanistic Education and Development*, 35 (2), 69-88.
- Ellis, A. ve Dryden, W. (1997). *The Practice of Rational Emotive Behaviour Therapy*, New York : Springer Publishing Company.
- Eidelson, R.J. ve Epstein, N. (1982). Cognition and relationships maladjustment: Development of a measure of dysfunctional relationships beliefs. *Journal of Counseling and Clinical Psychology*, 50, 715-720.
- Hamamcı, Z. ve Büyüköztürk, Ş. (2003). İlişkilerle ilgili bilişsel Çarpıtmalar Ölçeği: Ölçeğin geliştirilmesi ve psikometrik özelliklerinin incelenmesi, *ÇU Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(25), 107-11.
- Hamberger, L.K. ve Hastings, J.E. (1986). "Irrational beliefs underlying type a behavior: evidence for a cautious approach", *Psychological Report*, 59, 19-25.
- Jones, R.N. (1982). *The Theory and Practice of Counseling Psychology*. (Çev: F. Akkoyun ve ark.), Ankara.
- Jones, R.G. (1969). "A factored measure of Ellis irrational beliefs system, with personality and maladjustment correlates", *Doctora Tesis*, Texas Technological Collage.
- Kyriacou, C. (1987). "Teacher stress and burnout: An international review", *Educational Research*, 29, 146-152.
- Roehling, P.V. ve Robin, A. (1986). Development and validation of Family Beliefs Inventory: A measure of unrealistic beliefs among parents and adolescents. *Journal of Counseling and Clinical Psychology*, 54, 693-697.
- Savaşır, I. ve Şahin, N.H. (1997). *Bilişsel-Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler*, Ankara : Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Şahin, N.H. ve Şahin, N. (1992). "Bir kültürde fonksiyonel olan tutumlar bir başka kültürde de öyle midir? Fonksiyonel Oymayan Tutumlar Ölçeğinin psikometrik özellikleri", *Psikoloji Dergisi*, 7 (26), 30-40.
- Türküm, S. (1999). *Bilişsel-davranışçı yaklaşıma dayalı grupla psikolojik danışmanın bilişsel çarpıtmalar ve iletişim becerileri üzerindeki etkisi*, Eskişehir : Anadolu Üniv. Yayınları.
- Yurtal, F. (1999). "Üniversite öğrencilerinin akılcı olmayan inançlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.